

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadienis priedas

2003 m. spalio 11 d.

Nr. 198 (36)

Saturday supplement October 11, 2003

No. 198 (36)

Maciūčiai.

Visi eskizai dail. Osvaldo Jablonskio.

Po Lietuvos — Lietuvos nebus

Robertas Keturakis

Tai dalis mano užrašų, talpinančių įspūdžius ir mintis, lankantis Pietryčių Lietuvos gyvenvietėse. Rugsėjo pirmosios šventę sutinkant Švenčionyse, Poškoniuose, Milkūnuose, Jurgelionyse, Šarkaičiuose, Dieveniškėse, Turgečiuose, to krašto žmonių sodybose, bibliotekose, kun. D. Valančiausko (tikrai vyskupo Valančiaus dvasios žmogus!) namuose.

Tegul man atleidžia gydytoja Nijolė Dlugauskaitė, kaimietė, „Vilnijos“ draugijos narė ir siela, kantriai vedusi mane į šią gražią ir iškankintą Lietuvos žemę; tegul atleidžia Poškonių bendrojo lavinimo mokyklos direktorė Birutė Žibortienė, užkerimo šviesumo moteris; tegul atleidžia Dieveniškų „Ryto“ vidurinės mokyklos direktorė Danutė Andriuskevičiūtė, kupinomis rūpesčių ir nuovargio akimis žvelgusi į mane, palikusi giliausią pareigos supratimą; tegul atleidžia mokytojos Irena ir Snieguolė, kad neišdrįsau pasakyti, kokios jos talentingos, kilnios ir gražios; tegul atleidžia man Jurgelionių pradžios mokyklos vedėja Ilona Sėdienė, kūrybiškas, valingas, gyvenimo dosnumą ir negailingumą visa esatimi žinantis žmogus, apkabinęs savo 18 mokinių ne tik kaip savo, bet ir kaip Lietuvos likimą; tegul man atleidžia Milkūnų pradžios mokyklos vedėja ir mokytoja Žavinta Butvilienė, sugebėjusi įvairiausiai aplinkoj, kupiną prieštara- ramų, blaškymosi, nepasi-

tikėjimo, skurdo ir nevilties, daugeliui įrodyti, kokia laukia vaikų ir mūsų ateitis Lietuvos valstybėje; tegul man atleidžia Šarkaičių pradžios mokyklos mokytoja Nadežda Platovina, pasitikusi mus jau uždaroje mokykloje, nes trūksta mokinių, nes lenkiškų mokyklų pradinės klasės sudaromos, užrašant į pirmąsias klases dar kūdikius, vietinė valdžia tokią „strategiją“ palaiko, o Švietimo ir mokslo ministerija tokių faktų nežino, ir aš nežinojau, kaip ją paremti ir pagosti; tegul man atleidžia Šalčininkų Lietuvos Tūkstantmečio vidurinės mokyklos direktorius Vidmantas Žilius, surengęs ekskursiją po moderniausią, patogiausią Lietuvos mokyklą ir palikęs įsitikinimą, jog mokykla niekad nei žmogaus, nei tėvynės neišduos tamsai – kaip nužmoginimui, kaip nutautinimui, kaip beprasmiskam gyvenimui.

Tegul jie man atleidžia, kad nesugebėjau visko suprasti, priimti, padovanoti kitiems taip dosniai, kaip jie man padovanojo.

Jie žino savo pašaukimą – ir bus jam ištikimi.

Jie žino savo pareigą – ir niekada jos neapleis.

Ir todėl Lietuvos buvo, yra ir bus.

Prieš keletą metų, vieną rugsėjo pirmosios ankstyvą rytą su grupe kauniečių (M. K. Čiurlionio muziejaus darbuotojai, aktoriai, dailininkas, Seimo narys, medikai) pasukome į rytinį Lietuvos pa-

kraštį – Šalčininkus, Šalčininkėlius, Dieveniškės, Jasiūnus ir šalia dunksančius kaimus, nutautėjusius, išduotus visokio plauko Lietuvos valdžių ir užimamus Lenkijos šovinistų.

Viešpatie, koks nuostabus aušo rytas: dangus švytėjo skaisčia žara, žėrėjo akiratyje tumuliuojantys debesukščių pakraščiai, tarytum apsiuvinėjami aukso, o slėniuose sluoksniavosi rūkas, užsėdamos sodybas, ežerėlius, upokšnių vingius, šilus. Kartais patraukdavo vėjukštis, atplėsdavo ruko salą, nuskrandindavo prie plento, ir mūsų mažas autobusėlis pasinerdavo šėmon miglon, aprasodavo langai, iš priekio atvažiuojančių mašinų žibintai geltonuodavo, lyg šilku uždengtą saulėgrąžų žiedai.

Kartais Lietuva atrodo kaip

altorius.

Isitaisiau sėdynėje greta vaivutojo, jauno nekalbaus vaikino, pašiausio kvietinius ūsiukus ir neatitraukiančio akių nuo drėgno plento. Žvilgsnis sugaudavo tai autobuselio atbloškiamos ruko sruogos verpetavimą kelkraštyje, tai tankius rasotus voratinklius arkliarūgščių, trūkazolių ir bitkrėslų pažastyse, ir tie sunkūs voratinklių gniužulėliai iš tolo atrodė kaip ruko kšniai, užsilikę po nuslinkusios balzganos bangos. Nuokalnėse tamsavo karių siluetai, kartais nugrimztantys toje vilnijančioje baltoje debesyje, kartais išnyrantys su žmogumi, tempiančiu už grandinės dar snūduriuojančią žalmargę.

Už nugaros žmonės kalbėjo apie sunkią mokyklų padėtį Lietuvoje, apie nelankančius mokyklų vaikus, genamus klampios kasdienybės per tur- gus ir muges į nusikaltimus, asmenybės irimą nuo pat mažumės, kada nei šeima, nei mokykla, nei visuomeninės orga- nizacijos nesusitelkia jauno žmogaus saugojimui ir ugdy- mui. Kalbėjosi ir apie spar- tiai lenkinamus Vilniaus, Šalčininkų žemių kaimus.

Ir atsiminiau B. Kvickio *Mūsų Lietuvos I* tome pas- tebėjimą, kad Dieveniškės (1920–1939) buvo graži 30 lie- tuviškų kaimų sala tarp ap- gaudėjusių ir sulenkėjusių kai- mų, kad dirbo visas tinklas lietuviškų pradžios mokyklų, Šv. Kazimiero draugijos sky- rių, kur lietuviška dvasia spinduliudavo iki vaiko ar senelio. Lenkų okupacijos me- tais vykdoma žiauri, siste- minga lenkinimo politika buvo kaip peilis, palengva smeigia- mas į Lietuvos širdį. Kiek lenkų nusikalstamos veiklos Vilnijos krašte suregistruota vien *Mūsų Vilniaus* žurnale, kiek šiandien užmačių prieš lietuviškumą atskleista *Voru- toje*, *Lietuvos aido*, *Literatū- roje ir mene*, vienur kitur išlikusioje Sąjūdžio spaudoje...

O rezultatai?

Boļševikinė valdžia į visa tai

nekreipė dėmesio, o jei ir pa- darydavo kokį gestą, tai la- biausiai primindavo polišinelį, o ne valstybininką, susirūpinusį Lietuvos likimu.

Visa tai aš žinojau iš bėči- lių pasakojimų, iš spaudos, iš betarpiškų liudininkų. Žino- jau ir maniau, kad mūsų tau- tinis atsparumas yra pakan- kamai stiprus ir veiklus, ne- leidžiantis lenkų šovinistams įžūliai skverbtis į Vilniaus kraštą.

Kaip skaudžiai apsirinkau! Per mokyklą ir bažnyčią ir šiandien vyksta lenkomanų invazija Rytų Lietuvon. Gal, sakau, laikas skelbti visuotinę inteligentijos mobilizaciją – grumtynėms už savo valstybės vientisumą... Kartais atrodo, jog šiandieninei valdžiai rūpi ne Lietuva, o vien savanaui- diškumas.

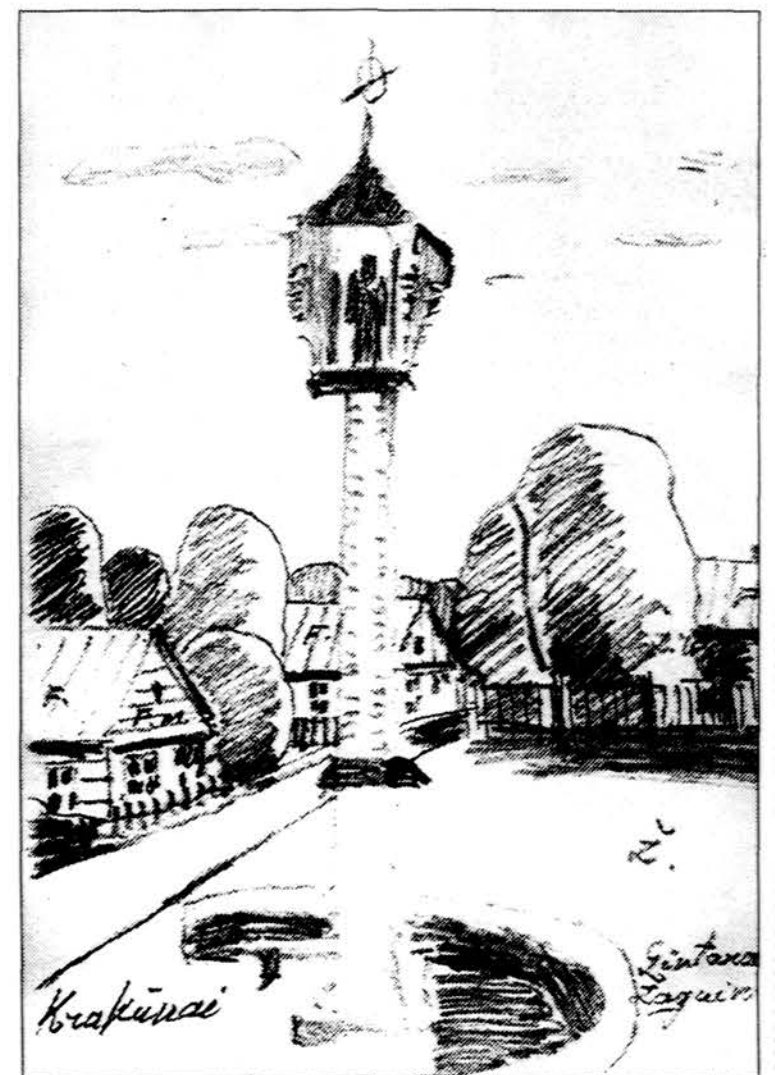
Gera, kad mūsų visuome- nėje dar yra valstybiškai gal- vojančių žmonių. Gera, kad ir mūsų šviesiajame išeivijos sparne dar yra protų, įzel- giančių ne tik šiandienos, bet ir ateities Lietuvą.

Sustojame prie Poškonių (Poškų) devynmetės lietuviš- kos mokyklėlės. Mus sutinka direktorius Vidmantas Žilius (šiuo metu pačios gražiausios ir moderniausios mokyklos Lietuvoje – Šalčininkų Lietu- vos tūkstantmečio vidurinės mokyklos direktorius), jaunas, išlankus, atviros, jaunuoliškai šviesaus veido žmogus. Di- džiojoje klasėje spiečiasi moki- nukai, mokytojai, tėveliai. Gė- lės. Prislopintų balsų ošesys. Devintokai įveda pirmokėlius – penkis mergaites, penki berniukai, šventiškai apdėti, mergaitės plaukus papuošę baltais kaspinais – tarytum ant galvėlių nusileido dideli drugiai. Mokytoja skaito pa- vardes – tik viena lietuviška. Mišrių šeimų vaikai, tėvų sprendimu, išleisti lietuviš- kon mokyklon.

Ar ateityje nepakeis savo sprendimų?

Kalbame apie gimtąją kalbą, tą mūsų piliakalnį, iš kurio nėra kur trauktis. Galima tik išstovėti, galima žūti ar susi- deginti. Apgultis, kuri štai jau trunka (su trumpa atvanga) du šimtmečius (nuo 1795 m.), daugelį palaužė ar privertė perbėgti į svetimųjų stovyklą.

Klausydamasis vaikų de- klamavimo, dainelių, padėkos žodžių, pajutau, kaip mane

Kračkūnai.

aštriai, skaudžiai nusmelke- gėda. Gėdos jausmas skver- bėsi iki giliausių sielos kerte- lių, iki paskutinio kraujo lašo. Man buvo sunku kalbėti, ma- syti, stebėti nuovargio še- šėliais uždengtus moterų vei- dus po margomis šventinėmis skarelėmis, vaikus, laikinai- mąs murgus jurginų žiedus, susi- jaudinčius ir laimingus.

Turbūt ir tėvams, ir mokyto- jams, ir vaikams atrodė, kad štai pasibaigs tas šimtmečius trukęs lietuviškumo ujmąs, persekiojimas, naikinimas Lie- tuvoje, kad mes esame esmi- nių permainingų pasiuntiniai, kad Lietuva valingai apsi- sprendė apginti savo vaikus savo žemėje, sustabdyti įžūle- jančius lenkų šovinistus ir pa- reikalauti teisingumo.

Šalčininkų rajone lenkai turi geras mokyklas. Iš Lenki- jos čia atbilda autobusai, iš- siropščia dedės su mėsistofe- liškėmis akimis ir barzdele- mis, ir gražiai išsidazę tetos, kurios tvirtina, jog Barbora Radvilaitė buvo kekšė, o „Ar- mijos krajojvos“ vyrai turėjo angelų sparnus. Dedės ir tetos

atveža lenkų mokykloms kny- gas, kompiuterius, elektroni- nius muzikos instrumentus, rubus, avalynę, gardesius. Tų gėrybių dėžėmis jie ativeria nutautėjusių mūsų gentainių vaikus nuo lietuviškumo, vaikai noriai ir patikliai glaudžiasi prie turtingo dedės su mėsif- tofeliška barzdele, ir tyčiojasi iš lietuviukų, kuriems svečiai iš Kauno ar Vilniaus atveža vien gražius žodžius, kny- ges, sąsiuvinius, tušinukus.

Ne ministerijos, ne Moks- lų akademija, ne Pedagoginis universitetas, ne Mokytojų są- junga, ne „Caritas“ moterys romiais vienuolių veidais, ku- rie man atrodo per daug ro- mūs ir per daug sotūs, ne pre- zidentas, kuris pirkto sau lektuvą už milijonus, o už de- šimtis tūkstančių litų pasi- rūpino pasikabinti prie savo limuzino karališkus žybenis, – ne, ne jie pagalvojo apie nai- kinamą Rytų Lietuvą, apie ujamus, nutautinamus, nie- kinamus vaikus Jasiūnuose, Šalčininkeliuose, Poškonyse, Dieveniškėse.

Nukelta į 2 psl.

Dieveniškės.

Jasiūnų kapinės.

Šio šeštadienio priedo puslapiuose:

Pamąstymai, apsilankius Pietryčių Lietuvoje. — 1 psl.

R. Požerskio fotoparoda amerikiečiams. — 2 psl.

Reikia rūpintis savo smegenimis, teigia prof. Juozas Meškauskas. — 3 psl.

Violetos Urmanavičiūtės koncerto užsklandai. — 4 psl.

Po Lietuvos — Lietuvos nebus

Atkelta iš 1 psl.

Prancūzijos studentai, atsitiktinai sužinoję apie apvertintą lietuvišką mokyklų padėtį, padovanojo Vidmanto Žilčiaus auklėtiniais kompiuterinę įrangą. Vidmantas svajoja apie videoaparaturą, videokamerą, bet ką reiškia toji svajonė nomenklatūrinį skersvėjų išgairintose Lietuvos palaukėse...

Dieveniškių vidurinėje mokykloje (direktorė Danutė Andriūškevičiūtė) nuotaiskus šviesinės: direktori, elegantiškai, tvirtai, ryžtingai lietuvi, kuriai neatplešiamai tiktų Švietėjos vardas, pavyko su burti visus mokyklai reikalingus mokytojus, išdažyti patalpas, klases papuošti garsiu Lietuvos dailininkų darbais (dailininkai dovanojo dešimtis paveikslų), pavyko savo gerumo spinduliuokiais pasiekti ne vieną svyruojančią šeimą — Lietuvai auginti vaikus, ar ne Lietuvai? — ir apsispręsti.

Taciau stinga vodovelių. Trūksta kompiuterių. Per mažai laiko savišvietai. Galima būtų tęsti sąrašą — ko stinga, ko trūksta, ko tikimasi gauti iš J. ir E. Sinkių, J. ir O. Motiejūnų, dr. J. Adomavičiaus, Tautos fondo, iš tų įžvalgiųjų tautiečių, gyvenančių įvairiose pasaulio vietose, regis, toli nuo Lietuvos, bet, pasirodo, atsakomybė ir pareiga savo tėvynei ne visiems virsta tik ukanotomis abstrakcijomis. Arba vien atodūsiais, galvojant, jog svarbiausi Lietuvos valstybingumo reikalai turi būti sprendžiami paties Lietuvos — jos vyriausybės ir visuomenės.

Iš dalies — taip. Bet mūsų tautos likimą kartais lemia būtent tautiečių žvilgsnis iš šalies, iš pasaulio platumų, objektyvesnis, išmintingesnis ir reiklesnis žvilgsnis. Žvilgsnis iš aukščiau. Medžiagiškų reikalų neprisilęta dvasia.

Laimė, kad dar nepraradome tokios Dievo dovanos — tautiečių žvilgsnio iš aukščiau. Gal toks žvilgsnis padės įveikti tai, kurią aukštų Lietuvos valdininkų vištakumą sprendžiant Pietryčių Lietuvos chroniškus, kaskart pavojingesnius valstybės vientisumui skaudulius.

Pietryčių Lietuvos lietuviškųjų mokyklų mokytojai daug ką nutylėjo mūsų pokalbiuose, bet iš santūrių pripažinimų buvo aišku, ką jie išgyvena, nuolat persekiojami psichologinio, politinio, buitinio smurto.

To smurto, neapykantos, tautinės paniekos centras Pietryčių Lietuvoje yra vadi-

namoji Lenkų rinkiminė akcija. Tai lenkų politinė organizacija, gavusi iš Lietuvos Teisingumo ministerijos leidimą veikti, palaikant savo identitetą, nepažeidžiant Lietuvos Konstitucijos.

Ir veikia toji „rinkiminė akcija“ iš pieties, atvedama į visas savivaldas „akcija“ patikimiausios žmonės, ypatingą dėmesį skirdami lenkiškoms mokykloms ir lenkiškoms religinėms bendruomenėms. Visas akcinių tinklas dirba prieš naujuosius mokslo metus, skirdamas šeimoms po 200–300 Lt už kiekvieną būsimą moksleivį lenkiškoje mokykloje. Be to, šeimos, atvedusios vaikus į lenkiškus darželius, atleidžiamos nuo mokesčio už vaikų priežiūrą darželyje. Kažin, ar atitinkamas Lietuvos valstybingumo struktūros turi pakankamai informacijos, kokie šios akcininkų ryšiai yra su įvairiomis šovinistinėmis organizacijomis Lenkijoje, su mielaširdingu, bet klasingai Pietryčių Lietuvoje veikiančiu Lenkijos Caritas. Šis mielaširdingas sambaris lenkiškas mokyklas pasirinkusioms šeimoms dovanoja drabužius, avalynę, mokyklos reikmenis, skiria pinigines pašalpas. Veikiama medžiagiškai ir dvasiškai, kartais atargiai, apdairiai, prisidengiant įstatymo raidelemis, kartais žūliai atvirai, matyt, sunerimusioms šeimoms parodant, kas vis dėlto čia bus tikrasis šeimnininkas.

Liūdniausia šiose akcijose — vaikai nuteikiami prieš vaikus, tėvai prieš tėvus, mokytojai prieš mokytojus, vaikystė pasitelkiama kaip priemonė politiniams tikslams, kaip kelias, kuriuo pasukus čia bus pakirstas lietuviškumas, o pietietiškas bus suprantamas taip, kaip nori lenkiškasis šovinistas.

Išimtinė prof. Onos Voverienės mintys („Lietuvos aidas“, 2003.09.11): „Lietuviškios mokyklos (Pietryčių Lietuvoje) mokytojai primena pokario rezistentus, kenciančius pažeminimą, patyčias ir Rytų Lietuvos mokyklose, tikintys savo idealų prasmingu, siekiantys juos realizuoti, narsiai pakeliantys visus sunkumus (...) Kuo didesnių laimėjimų pasieks ir pripažinimo sulauks lietuviška mokykla, tuo ji darysis patrauklesnė

Juozapinės kalva.

vietos gyventojams”. Teisingi, skaudžiai santūrus žodžiai, svarbios mūsų valstybės atečiai mintys ir išvados.

Atidūs savo tėvynei, žmonės jas išgirs, supras ir ims teiktis aktyvesnei visuomeninei veiklai. Tada pradės krutėti ir valstybinės institucijos — Dieve padėk.

Tariamės, kad kreipsimės į leidyklas, kalbėsime su didžiųjų įmonių direktorijomis: čia yra apdairių, valstybiškai mastančių žmonių. Jie padės.

Dieveniškių klebonas D. Valančiauskas, neaukštas, pečiatas žemaitis, pasipuošęs baltutele kamža, susikaupęs, mums visiems, vaikams ir suaugusiems, uždeda tvirtas rankas ant galvų — laimina gyvenimui, šviesiam apsisprendimui, ištikimybę — Lietuvai, tiesai, žmogiškumui. Kai jo delnai suspaudžia mano galvą, pajuntu, kad gėda išnyksta. Lieka tik didelės skolos šiam kraštui žinojimas ir žutbutinis apsisprendimas: neišgelbėjus Vilniaus krašto žemių, Lietuva išstiprs lyg sniego gniūžtė lauze.

Pajutau, kad mūsų kiekvieno būseną, kurią pavadintiau šiandienos egoizmu (gyventi, mykintis, žinoti vien sau) telietaiškumas bus suprantamas taip, kaip nori lenkiškasis šovinistas.

Sausas durpžemis apie paminklą iškapstytas vištų. Džiūsta kažkada pasodintos mažutėlės tujos. Išravime balandas, surenkame šiukšles. Pro trobų langus ir praviras duris mus stebi veidai. Prieina du vyrai, iš tolo nusiėmę kupures. Lietuviškai nesuprantu. Jų veidai ramūs, kada pasakoją, kaip sunkesni pro Gintaro pirštus kraujas. Lietuva juos jau prarado, — taip man sako liūdesys. Kas gali pasakyti, ar jis teisus?

Vilniaus pusėje drumsčiai debesis. Stiprėja vėjas. Jovaro viršūnės šalikėleje krypta vakarop. Šios išvykos organizatorė, viena aktyviausių „Vilnijos“ draugijos narių, gydytoja Nijolė Džugaitė paklausia, ką išimtiniau šioje kelionėje.

Norėjau atsakyti: savo gėdos jausmą, bet patylėjęs tariau: viską! Jinai atidžiai žvelgia man į akis ir pritiriamai linkteli.

Pajutau, kad atitrukstu nuo noro pakilti virš realybės — virš tų ilgų nelyg traukinių (vieno) linijų, siena prie sienos — troba, svirnas, jauja, tvartas) pastatų, virš tų skurdžių lietuviškų mokyklėlių, klebono Valančiausko delnų, apglėbusių mano skaudančius smilkinius, virš mokytojų, negedančių Lietuvos himno... Aš noriu įeiti į šių žmonių gyvenimą, plevenušį ir iki manęs, į jų trobas, kur stovi staklės, kampuose spindi seni šventųjų paveikslai, apjuosti

dabrinis tvino, tvino...”, kol jie kartos Lietuvos partizanų maldas iš Rūpintojėlio: „Šiūk, Viešpatie, išminties ir stiprybės dvasios tiems, kurie dirba mūsų tautai ir aukojasi jos labui... Stiprink del Tavo vardo ir tautos laisvės kenciančius, guosk liūdincius, amžina šviesą suteik, Viešpatie, tiems kurie jau yra mirę kovos lauke”; kol jie regės, kad mes artėjame prie jų, o ne tolstame — kaip viltis prie vilties, kaip pasiryžimas prie pasiryžimo, kaip brolis prie brolio ir sesuo prie sesers.

Šią maldą prisiminiau Krakūnų kaime prie koplytstulpio, pastatyto Lietuvos pasieniečio Gintaro Žagunio nužudymo vietoje. Kaip ir Antanas Juozapavičius, pakirstas bolševikų kulkų prie Alytaus, taip ir Gintaras Žagunis, bolševikų iš pasalų nužudytas sulenkėjusiame Krakūnų kaime, prie pat Gudijos sienos, stovi paukūtų tautos sūnų gretoje. Neuzmirškime šito — tai pajudins mūsų akmenėjančią atmintį.

Koplytstulpio viršūnėje, po stogeliu, jo šešelyje, matau širdį, perversą septynių kalavijų. O Gintaro Žagunio kraujas plūdo čia, ant šito tuščio kelio, kur jis gulėjo vaikiškai prispaudęs kairiąją krūtinę, dešiniąją atmetęs toli, tarytum siekdamas dar neįstiegtas mūsų rankas.

Sausas durpžemis apie paminklą iškapstytas vištų. Džiūsta kažkada pasodintos mažutėlės tujos. Išravime balandas, surenkame šiukšles. Pro trobų langus ir praviras duris mus stebi veidai. Prieina du vyrai, iš tolo nusiėmę kupures. Lietuviškai nesuprantu. Jų veidai ramūs, kada pasakoją, kaip sunkesni pro Gintaro pirštus kraujas. Lietuva juos jau prarado, — taip man sako liūdesys. Kas gali pasakyti, ar jis teisus?

Vilniaus pusėje drumsčiai debesis. Stiprėja vėjas. Jovaro viršūnės šalikėleje krypta vakarop. Šios išvykos organizatorė, viena aktyviausių „Vilnijos“ draugijos narių, gydytoja Nijolė Džugaitė paklausia, ką išimtiniau šioje kelionėje.

Norėjau atsakyti: savo gėdos jausmą, bet patylėjęs tariau: viską! Jinai atidžiai žvelgia man į akis ir pritiriamai linkteli. Pajutau, kad atitrukstu nuo noro pakilti virš realybės — virš tų ilgų nelyg traukinių (vieno) linijų, siena prie sienos — troba, svirnas, jauja, tvartas) pastatų, virš tų skurdžių lietuviškų mokyklėlių, klebono Valančiausko delnų, apglėbusių mano skaudančius smilkinius, virš mokytojų, negedančių Lietuvos himno... Aš noriu įeiti į šių žmonių gyvenimą, plevenušį ir iki manęs, į jų trobas, kur stovi staklės, kampuose spindi seni šventųjų paveikslai, apjuosti

nyvusių radastų vainikais, ar tamsuoja bronzinės žvakidės su avilio giluma dvelkiančių grabnyčios vašku. Ir kur medinėje lietuviškoje bažnytelėje švyti ant altorių močiutes Mickevičienės audinių raštai.

Negali būti mano vienintelio gyvenimo ir vienintelio mano buvimo, jei nejauciu, neįeinu į vienintelį mano tautiečių — kaip visos Lietuvos — gyvenimą ir likimą. Nes nėra istorijos apskritai, ir nėra Lietuvos abstraktaus buvimo — viskas gyva mūmyse, kiekvienos akimirkos gyvastyje, karštame kiekvieno mūsų gyvenimo tvinksnėje.

Visa tai dabar iškalbėjau jums, springdamas ir karščiudamas. Gal ne visur būsiu teisus, tačiau niekas negalės paneigti mano skaudžios minties apie sukrečiantį Lietuvos likimo trapumą, kurį pajutau toje Lietuvos prijuostės kišinėje, tame Dieveniškos kraštyje, kur žmonės sako: važiuoju į Lietuvą, arba — grįžau iš Lietuvos. Tas, kuris šiuose sakiniuose neišgirs išduotųjų balso, geriau tegu lietuviu nesivadina.

Net po suklustoto referendumo, net po rinkimų, kur cinizmas dribo lyg krekenas, kur dalyvavo mirusieji ir nepastatyti namai, nenutiestos gatvės greta tų, kuriems reikia tikrai laisvos ir tikrai demokratiškos Lietuvos, man taip neskaudėjo sielos. Ir mano šitie žodžiai — kaip tas skausmas. Sakoma, kad skausmas negali liudyti. Gal ir taip, tačiau išpėti — gali!

Kol rašiau tuos žodžius, kurie, regis, veržėsi ne iš manęs, o iš amžių gilumos, *Literatūroje ir mene* (1994.IX.4, Nr. 36) užtikau Juozo Maceinos straipsnį „Tarp mirštančiųjų“. Iš pirmųjų eilučių supratau, kad bus kalbama apie tą patį — Rytų Lietuvos likimą. Ir tuojau pat pasipriešinau straipsnio pavadinimui, nes ten žmonės yra išduodami ar perkami: jie gyvi, jie sustorai, kaip toji moteris, atnešusi iš savo kiemo vandens pamerkti geles ant G. Žagunio krauju aptaškytos žemės, prilyta ir nelaukta prisimena lietuviškus žodžius, kuriuos nerangiai glamžė, kaip vyrai tas išblukusias kepurės suskurdusiose rankose. Jie gyvi, net kaip Lietuvos piliečiai jie nėra mirę, o tik kaip įkaitai — amžinai? — atiduodami svetimų valiai.

Pirmiausia skaudžius žodžius noriu pasakyti Lietuvos Bažnyčios hierarchams: kai kurių lenkų dvasininkų šovinizmas čia buvo ir yra toks negailestingas, kad vien laukiamas, kuriems padaliniais priklausys Vilnijs, buvo palaikytas Lietuvos Bažnyčios nuolaidžiavimu ir pritarimu. Be to, ar žino Lietuvos Bažnyčios hierarchai, kokį nuosimtį Vilniaus kunigų seminarijoje sudaro lenkai ir kokios veiklos jie imasi po įšventinimų?

Minėtame straipsnyje paprastai nurodomas pirmutinis nutautėjimo požymis: žmogus priverčiamas kreiptis į Dievą dviem kalbom, o paskui, panaikinus lietuviškas pamaldas, lieka tik svetimųjų pirmosios maldos ir svetimųjų žodžiai. Liūdniausia, kaip pažymi J. Maceina, kad lietuvių kalba iš bažnyčių buvo išguita tuo metu, kai daugelyje Vilniaus vyskupystės parapijų ji buvo į bažnyčias grąžinta.

Netikiu, kad šiuo metu Lietuvoje nėra kunigų, panašių į Karolį Gumbarą, kuris tikėjimo tiesas lietuviškai dėstė kaimuose (1921–1925), steigė pradžines mokyklas, lydejo į Vilniaus lietuvių gimnaziją vaikus tikėdamas, jog taip bus išauginti vietiniai inteligentai, kurie atsispirs ir kitiems padės atsispirti nutautėjimui.

Yra tokių kunigų, tik Lietuvos Bažnyčios hierarchams kol kas dar toli iki jų skausmingo ir šviesaus sutapimo su savo tautos likimu.

Pats šurpiausias atsitikimas, suminėtas Juozo Maceinos straipsnyje, yra Lazdūnų kaimo gyventojų Konstanto Barausko istorija. Nusprendęs leisti sūnų į Vytauto Didžiojo gimnaziją Vilniuje, nuvyko į Lugminų valsčių, kur tikėjo gauti vadinamą lenkų pareigūnų deklaraciją, kad vaikas esąs lietuvis. Negavo. Žmogus pasiekė apskrities viršininką (storastą) Voložiną. Storasta apie tai nenorėjo ir kalbėti. Atstūmė žmogų ir vaivada Naugarduke. Tada Konstantas Barauskas patraukė į Varšuvą, pas švietimo ir vidaus reikalų ministrus, pėsčias (pabandykite išmatuoti atstumą nuo Lazdūnų, prie Beržūnos upelio, iki Lenkijos sostinės!). Ministerijos apsiėmė tokių klausimų nesprendžiamą ir žmogų siuntė atgal į vaivadiją, iš vaivadijos — į Voložiną. *Kurjer Wilenski* apie tai rašė 1938 metų rugpjūčio 30 dienos numeryje,

sumeluodamas, kad Varšuva lietuviui padėjo. Taip, padėjo per patyčias, niekinimą, stumdymą suprausti, kad savo tėvynės neišduodantis žmogus lenkų šovinistų greitai bus sunaikintas, o ne supraustas.

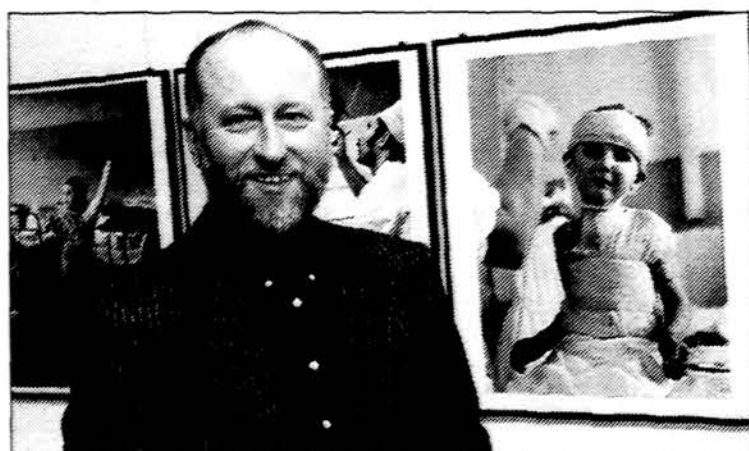
Kokios veidmainiškos, žvelgiant Konstanto Barausko akimis, ir šiandien yra tos lenkomanų giesmės apie mažųjų teises, apskritai apie žmogaus teises... Tartiufiškos, veidmainiškos ir nusikalstamos.

Praeis nedaug metų, — rašo Juozas Maceina, — ir Lazdūnų oazėje niekas nebemokės lietuviškai šnekėti. Ilgesnį laiką išsilaikys tikait lietuviškumo liudytojai — vietovių, laukų, pievų ir ganyklų pavadinimai.

Koks graudus pasiguodimas — apie išnykusius lietuvių kalbės vietovardžius... Žvelgdamas į M. Gimbutienės patikslintą baltų žemių ribas po slavų skverbmosi ir vakarus nuo X — XII amžiaus, pastebiu, kad vietovardžiai sluoksniuojasi taip greitai, jog priešistoriniai baltiškieji pavadinimai dunksio ukanotoje gelmėje, ir atsimeni ne išnykusius gentainius, o tik Dantės „Pragaro“ ledė išalusius veidus. Skaudžiai priimant tokį liūdną pasiguodimą, vis dažniau galvoji, kad Lietuva, kaip valstybė savo galybės viršūkalnė pasiekė ne Vytauto Didžiojo laikais, nes Vytautas nei rytuose, nei vakaruose nesujungė visų senųjų baltų žemių. Lietuvai kaip valstybė savo galybės viršūnę pasiekė tada, kada įstengs savo žemėse apginti ir puoselėti lietuviškumą — valingai, su neišsenkančia dvasine energija.

Nes: po Lietuvos — Lietuvos nebus. Saviapgaulė — visi tie bylojimai apie tautos tęsinį pasakose, vietovardžiuose, skelvdrom ištaškomos istorijos atspindžiuose. Ne Lietuva tenai atspindė — išnykimas.

R. Požerskio fotografija — amerikiečiams

Fotomenininkas R. Požerskis.

Amerikos publika turi progos susipažinti su lietuvių fotografo, Nacionalinės premijos laureato Romualdo Požerskio kūryba. Penktadienį Norwiche (Connecticut valstija) „The Norwich Arts Council“ galerijoje atidaryta jo darbų paroda.

Parodoje pristatomas fotografijas jau matė daugelio Europos ir pasaulio šalių gyventojai, be to, eksponuojamus darbus bus galima ir įsigyti, — *Draugo* laikraščiuvi sako paroda rengiantis fotografo sūnus Povilas Požerskis.

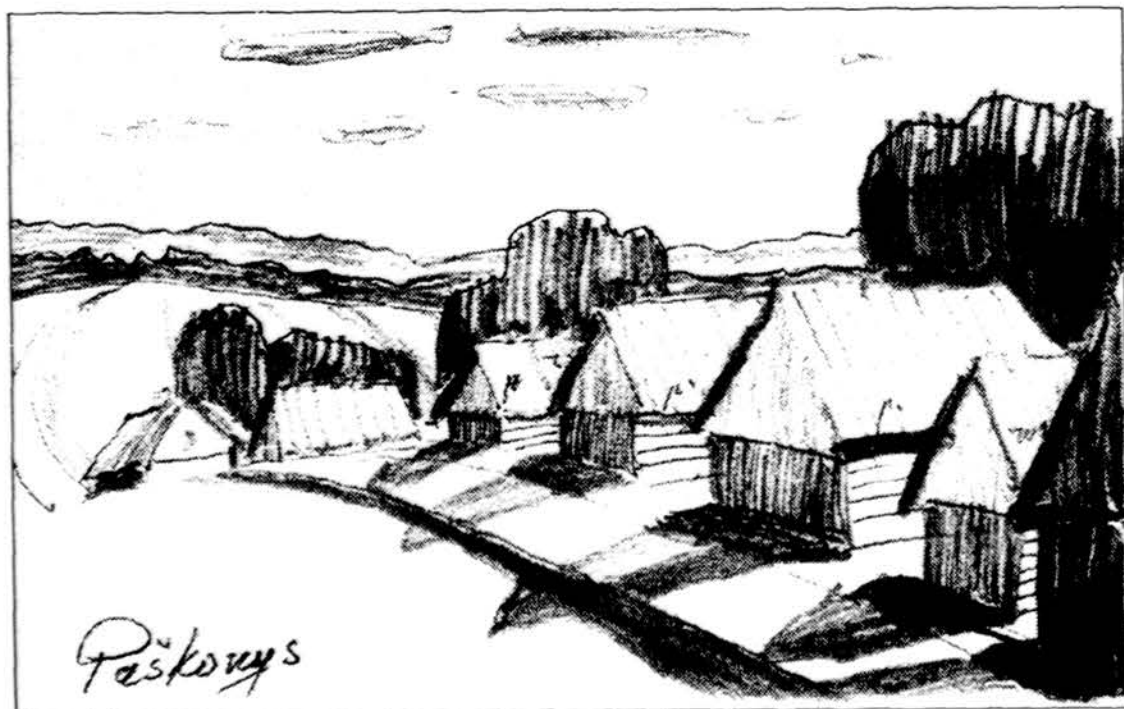
Amerikiečiams pristatomos fotografijos atrinktos iš įvairių menininko darbų serijų, sukurty per pastaruosius du dešimtmečius.

Fotografijos kritikai 52 metų R. Požerskį apibūdina kaip vieną produktyviausių socialinės ir reportazinės fotografi-

jos kūrėjų, fiksuojančių tikrą gyvenimą, netikėtus žmogaus ir aplinkos santykius, psichologines būsenas, dramatiškų situacijų atspindžius. Būdamas meninės brandos viršūnėje, R. Požerskis lieka ištirtoje „ribinėms“ temoms ir objektyvaus dokumentalismo estetika.

Po pasaulį keliaujančiai ekspozicijai fotomenininkas atrinko darbus iš pagrindinių savo ciklų „Lietuvos senamiesčiai“, „Atlaidai“, „Vaikų ligoninė“, „Paskutinieji namai“, „Atminties sodai“, „Mažoji Alfonso vargai ir džiaugsmas“ ir kt.

1990 m. Čikagoje buvo išleistas Algimanto Kežio parengtas R. Požerskio fotoalbumas *Atlaidai*. Lietuvių fotomenininko darbų saugoma Tarptautiniame fotografijos centre New Yorke. (Elta)

Paskony.

Rūpinkimės savo smegenimis

Dr. Juozas Meškauskas

Smegenys yra nuostabias ir svarbiausias žmogaus organas. Smegenų dėka mes turime gražiausią muziką, iškilų poeziją, nuostabią technologiją. Smegenų dėka mes Čikagoje, sėdėdami sofoje, prisidėję prie ausies mažą aparatuką, kalbame su savo gimine ar pažįstamu, sėdint su tokiu pat aparatuku Vilniuje ar Londone, ir diskutuojame ar sprendžiame problemas. Tie aparatai prie mūsų ausų yra maži, tarp sąvės neturi jokio ryšio, nėra surišti ar sujungti jokiomis vielomis. Smegenų dėka, aš, studijuodamas mediciną 1927 m., prof. Čepinskio fizikos paskaitose girėdžiau, kaip jis pasakė: „atomas bus suskaldytas, neišsivaizduojama atominė jėga yra čia. Karas yra neišvengiamas“. Prezidentas į tai atkreipė dėmesį.

Technologija yra nuostabi. Visas gyvenimas ir visi įvykiai vyksta mūsų smegenų dėka. Ką mes matome, girdime, žinome ir ką turime, viskas yra sukurta mūsų smegenų.

Idomu, kad žmogus apie savo smegenis kuo mažiau žino ir kuo mažiau rūpinasi. Kiekvienas žmogus apie savo plaučius, širdį, inkstus, kepenis ir kitus organus daug daugiau žino ir rūpinasi negu apie savo smegenis. Bet, žmogaus gyvenimo amžius ilgėjant ir gyvenimo stiliui ir sąlygoms keičiantis, atsiradus ligoms, kuriomis anksčiau nebuvo rūpinamasi, atsirado reikalas rūpintis ir smegenimis. Mokslas ir mokslininkai taip pat pradėjo jomis daugiau rūpintis ir jas tyrinėti.

Smegenys yra ypatingas organas visoje gyvūnijoje. Visos gyvūnijos kūnuose smegenys yra geriausiai apsaugotos nuo visokių galimų sužeidimų. Paprastai jos telpa kaulinėse dėžėse ir tos kaulinės dėžės yra gana stiprios.

Kaip yra įvairių gyvūnijos rūšių, taip ir smegenų dydis yra labai įvairus. Jos siekia nuo mažiau kaip gramo, pas graužikus, iki kelių kilogramų pas mėlynuosius banginius. Kūno svorio santykis su smegenų svoriu įvairiose gyvūnijos grupėse yra nevienodas. Kai kurių gyvūnų smegenys sudaro 3 proc. kūno svorio, kitų mažiau. Nuo tarpu mėlynųjų banginių smegenys, nors sveria kelis kilogramus, sudaro tik 1 proc., nes tokio banginio svoris yra labai didelis. Kai kurie gyvūnai yra smegenimis turtingesni, kiti skurdesni. Mokslininkai biologiškai ieško ryšio tarp smegenų svorio ir kūno svorio. Vieni tą santykį randa metabolizmo procese, kiti neštumo periode, tretį gyvūno egzistencijos būdą. Smegenų tyrimas yra labai komplikotas ir sunkus.

Smegenų svoris jų tyrinėtojų nedaug ką sako. Tyrinėtojas daug daugiau sako smegenų sudėčiai. Smegenų darbas ir jų pajėgumas priklauso nuo smegenų ląstelių, nervelių skaičiaus. Juo daugiau smegenys turi ląstelių, tuo jos yra pajėgesnės. Maitinimui, pavyzdžiui, turi apie 100,000 ląstelių. Pelės smegenys turi apie 5 milijonų

ląstelių. Kiek žmogaus smegenys turi ląstelių, nieks nežino, dar nėra suskaičiuota. Spėjama, kad žmogaus smegenys turi daugiau nei šimtą milijardų. Ląstelės turi išsikišimus – dendritus, jų yra po keliolika kiekvienoje ląstelėje. Be to, apie ląsteles yra tam tikros medžiagos, lyg ir kūneliai, neurotransmiteriai vadinami, jų yra be galo daug. Ląstelių dendritai ir neurotransmiteriai atlieka komunikacijos funkciją tarp ląstelių ir funkciją tarp viso organizmo bei visų organų. Kokia yra smegenų ląstelių komunikacija ir kaip ji vyksta, tai mums dar yra mįslė, taip pat ir smegenų funkcija. Nuo jos priklauso mūsų praeitis, dabartis ir ateitis.

Žinomas neurochirurgas Leonard F. Cerull apie smegenis taip pasakė: „Mes esame dar akmenų amžiuje, norėdami suprasti vienintelę gamtos tvarinį – žmogaus smegenis, kurios išsivystė daugiau kaip per 500 milijonų metų, kurios yra gero greifrukto dydžio, turi kopūsto galvos svorį, yra kalafioro galvos išvaizdos, ir yra vienas visatos stebuklų. Jos turi apie 100 milijardų ląstelių neuronų ir apie tas ląsteles daugelį kartų daugiau jas jungiančių kūnelių-transmiterių“.

Smegenų fiziologijos mes dar detališkai nežinome, kaip nežinome ir detalaus smegenų metabolizmo. Dar neseniai sužinota-patirta, kad smegenys maitinasi ne tokiu krauju, kaip maitinasi mūsų širdis,

rausta, kad smegenų ląstelės taip pat keičiasi. Jos degeneruoja, sunyksta, atsistato, atauga naujos. Sužalotų nervų vietoje, jei sąlygos leidžia, atauga, atsistato naujos ir perima senų ląstelių funkcijas. Jei senų ląstelių vietoje naujų ataugti negali, tai senų, sunykusių ar žuvusių ląstelių funkciją dažnai perima kaimyninės ląstelės. Ir šitas procesas smegenyse yra gana aktyvus. Harvard universiteto smegenų tyrinėtojai rado, kad smegenų ląstelės sensta lėčiau negu visos kitos organizmo ląstelės. Jie rado, kad, pvz., 25 metų amžiaus žmogaus smegenų ląstelės mažai kuo skiriasi nuo 75 metų amžiaus smegenų ląstelių. Smegenų tyrinėtojai rado, kad smegenys, taip kaip ir raumenys, nenaudojamos nyksta. Nyksta ląstelės, bet svarbiausia, nyksta smegenų pajėgumas. Taip, kaip visi žmonės, ypač sportininkai, rūpinasi savo raumenimis ir kitais audiniais ar organais, taip reikia rūpintis ir smegenimis. Kaip nyksta nenaudojami raumenys, taip silpnėja ir nyksta smegenys, jei jos nenaudojamos: nyksta atmintis, mažėja ir nyksta protinis pajėgumas. Dabar smegenys daugiausia tyrinėjamos Amerikoje ir Kanadoje. Tyrinėtojai labai stipriai pabrėžia dėsni: „naudok jas (t.y. smegenis), arba prarasi“.

Smegenų atsinaujinimo ar atsistatymo pajėgumas yra gana didelis, bet, kaip tas vyksta, mes nežinome. Apie smegenų pajėgumą ir jų funk-

nyse vyksta dar daug stebėtinų ir nežinomų procesų.

Smegenys yra labai komplikotas organas. Jis įdomus ir savo struktūra, audinių sudėtimi, ypač komplikuotas ir įdomus savo funkcija.

Visos smegenų ląstelės yra panašios. Įvairiose smegenų dalyse jos nėra visai vienodos. Ląstelės turi išsikišimus, lyg ir šakutes. Jos apsuptos alkalinėmis – membrana, sujungtos jungiamąja medžiaga ir tarp ląstelių yra ypatinga medžiaga ar kūneliai, neurotransmiteriai vadinami. Jie lyg ir sujungia ląsteles ir atlieka komunikacijos vaidmenį. Manoma, kad, juo daugiau tarp ląstelių jungiamosios medžiagos, tuo smegenys atsparesnės protinėms ligoms ir atminties sumažėjimui ar pranykimui. Manoma, kad įvairiose smegenų dalyse pačios ląstelės ir jungiamoji medžiaga šiek tiek skiriasi.

Kas gi yra atmintis? Mes girdime muziką, koncertus, dainas, žmonių kalbas, barnius; klausom paskaitų, matom gražiausius paveikslus, matom dideles žmonių minias, dangoraižius, ilgas automobilių eiles, įvairius įvykius ir t.t. Ir visa tai ilgesnį ar trumpesnį laiką atsimeina. Kas gi smegenyse įvykio? Atminties proceso smegenyse dar niekas nėra išaiškinęs. Kai kas atmintį skiria į trumpą ir ilgą. Kai kuriuos matytus, girdėtus ar pergyventus dalykus žmogus greit užmiršta, kitus atsimeina visą gyvenimą. Koks skirtumas tarp trumpos ir ilgos atminties smegenyse, mes taip pat nežinome.

Smegenys yra gana pajėgus organas. Ląstelių egzistencijai ir jų funkcijai turi didelės reikšmės hormonai. Iš hormonų minimi: estrogenas, progesteronas, testosteronas ir augimo hormonai. Augimo hormono įtakoje atsiranda naujos smegenų ląstelės, kurios pakeičia prazuvusias, sužalotas ar nusilpusias. Taip pat hormonai palaiko smegenų funkciją. Yra smegenų tyrinėtojų, kurie sako, kad estrogenas ir testosteronas palaiko ir atnauja vyrų ir moterų smegenis. Tyrinėtojai dar randa ir mini neurotrofinius faktorių, kurie smegenų funkcijai turi reikšmės.

Smegenų tyrinėtojai mano, kad atskirose smegenų dalyse yra medžiaga, gal kiekvienoje smegenų dalyje skirtinga, kuri atlieka tam tikrą funkciją. Pavyzdžiui, smegenų dalyje, kuri vadinama *hipokampus*, yra medžiaga, kuri atlieka atminties funkciją.

Tyrinėtojai galėjo gyvulių smegenų darbą sužadinti, sulėtinti ar pagreitinti, ir pakeisti jų organizavimą naujais uždaviniais. Jie mano, kad tai yra revoliucinis atradimas. Iš tikrųjų, jei tą jų atradimą galima būtų pritaikyti žmogaus smegenims, tai jis tikrai būtų revoliucinis.

Smegenys yra tiriamos įvairiais atžvilgiais. Buchsbaums smegenis ir smegenų ląsteles palygino su kitais organizmo organais bei ląstelėmis. Jis rado, kad smegenys ir smegenų ląstelės keičiasi, sensta daug lėčiau negu kiti organai ir kitos ląstelės. Tyrinėtojai sako, kad smegenys turi jėgų atsigaivinti, atsinaujinti. Atminties sumažėjimas, išskiriant li-

gas, yra dėl jų nenaudojimo.

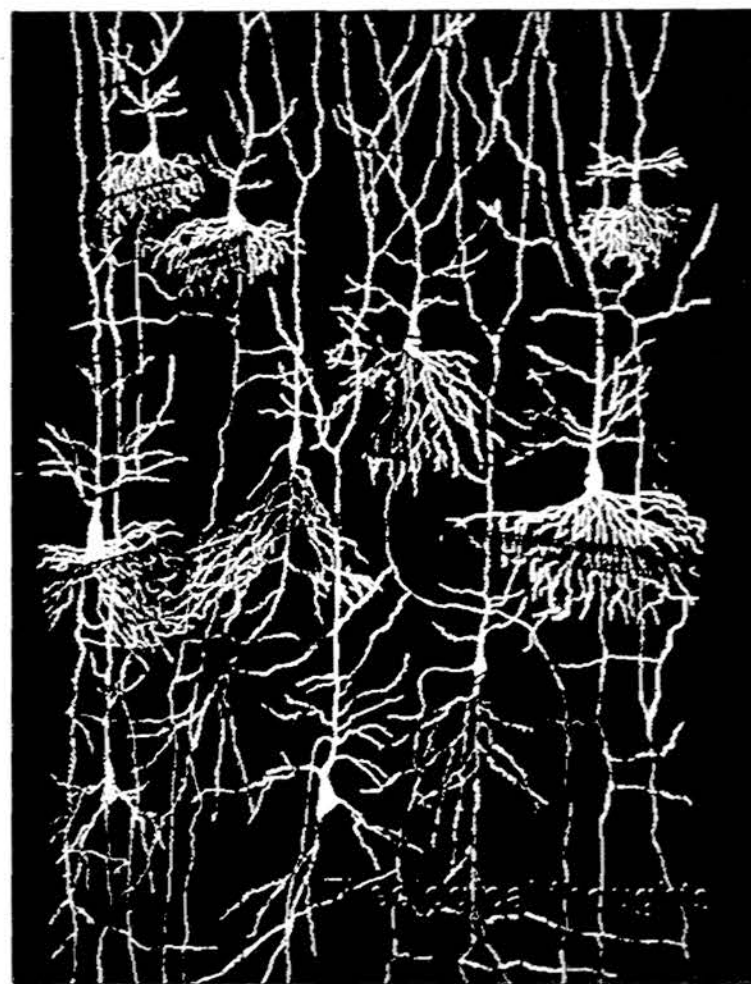
Albert, smegenų tyrinėtoja Harvard universitete, sako, kad keturi dalykai palaiko smegenų ir atminties funkciją:

1. išsilavinimas ir tolimesnis smegenų darbas;
2. fizinis darbas ir sportas, tas padidina kraujo priplūdimą smegenis;
3. plaučių gera funkcija, kuri užtikrina smegenims gerą deguonies pateikimą;
4. gera nuotaika, pozityvus jausmas.

Proto ar mentaliteto ir atminties išsilaikymui ir labai stipriai pobūviai fizinio ir protinio darbo reikšmė. Albert

ko, kad 70–80 metų turinčių žmonių 28 proc. turi smegenyse Alzheimer aprašytus pakitimus ir simptomai – liga gali būti išsukta su mažiau ar daugiau pasireiškiančiais simptomais – „Sporadic Alzheimer“.

David Snowdon ir Suzan Kemper studijavę seserų autobiografijas ir ištyrę jų fizinę bei dvasinę sveikatą, 60 proc. atspėdavo, kuri jų po 60 metų amžiaus turės Alzheimer ligą. Jis rado ir tokių, kurios iki gilių senatvės protiniai buvo normalios, o po mirties sekcijose buvo rasta smegenyse ryškūs Alzheimer pakitimai.

Dr. Audrius V. Plioplys. Iš parodos, pavadinamos „Neurotheology“.

yra pasakiusi, kad, jei proto nenaudos, tai ji prarasi, prarasi ir atmintį.

Paskutiniu metu buvo tirta 20,000 gyventojų ir rasta, kad kas penktas žmogus turi menkesnius ar ryškesnius protinius sutrikimus. Daugiausia jų sutrikimų rasta pas jaunas ar vidutinio amžiaus žmones. Mokslininkai tuo labai susirūpinę ir ieško priežasčių. Dr. Eliota Gershon sako, kad tam gali daug reikšmės turėti alkoholis, tabakas ir narkotikai.

David J. Snowdon suorganizavo ir su savo mokslininkų grupe atliko labai svarbius tyrimus „Good Council Hills“ vienuolyne, kuriame gyvena 678 vienuolės. Jis tyrimus atliko ir protinę sveikatą stebėję visą jų amžių ir tyrė smegenis, joms mirus. Snowdon rado, kad žmonės po insulto, kraujagyslių trūkimo smegenyse, demenciją, Alzheimer ligą, gauna daug dažniau. Snowdon ir jo grupė tyrinėtojų, tirdami vienuolyno seserų smegenis bei jų autobiografijas rado, kad ne visų žmonių simptomai atitinka smegenų pakitimus. Kai kurie žmonės turi protinius rezervus, kurie palaiko normalias smegenų funkcijas, nepaisant smegenų audinio pakitimų. Tas leidžia manyti, kad smegenų darbas apsaugo arba palaiko normalią smegenų funkciją arba mentalitetą, nors smegenų audinys yra patologiškai pakitęs. Snowdon ir Markesberg tyrimais, iki 60 metų amžiaus suserga Alzheimer liga apie 10 proc. žmonių. Tarp 60 metų ir 85 metų amžiaus grupėje suserga ta liga apie 50 proc., ir dar didesnis procentas po 85 metų žmonių grupėje. Snowdon sa-

kokie gi yra Alzheimer pakitimai ir kaip jie vyksta? Procesas yra komplikotas. Trumpai galima aprašyti taip: smegenų ląstelės – neuronai yra apsupti plėvelėmis – membranomis. Jos turi baltyminių medžiagų. Baltymai, enzymų veikiami, skyla. Atskilusi baltymų dalis vadinama A-Beta dalimi. Ta A-Beta dalis iš smegenų turi būti pašalinta. Bet dėl kažkokių priežasčių ji iš smegenų nepašalinama, kondensuojasi, sudaro plokšteles vadinamas *amyloidų* plokštelėmis. Manoma, kad tos plokštelės yra Alzheimer ligos priežastimi. *Amyloidų* plokštelių atsiradimo pradžia, ar joms pradėjus vystytis, tolimesniam jų vystymuisi sustabdyti dar nėra priemonių. Atminties ir mentaliteto silpnėjimas ar pranykimas ir tas amyloidų plokštelių diagnozavimas, jas panaikinti taip pat dar nėra priemonių.

Dabar jau yra smegenų tyrimo priemonių: Positron emisijos tomograma, WSR, PET ir kiti, kuriais galima nustatyti smegenų patologiškų pakitimų, kuomet smegenų funkcija dar normali, dar nėra ligos – demensijos simptomų. Bet tuos simptomus galima išprovokuoti. Provokatorių yra daug: galvos smegenų sutrikimai, sužeidimai, stiprus gyvenimai, didesnės alkoholio dozės, bendras nerviškas, stiprus susijaudinimas, kai kurios cheminės medžiagos.

Kai kurios nervų ligų klinikos (San Diego ir kitos) tiria senų žmonių smegenis ir, radę pakitimus, bet dar neturintys demensijos simptomų, pataria būti jiems labai atsargiems ir vengti provokuojančių faktorių.

Dr. Snowdon ir William Markesberg sako, kad smegenis reikia visokiais būdais saugoti nuo traumų, galvos sutrenkimų, neventi šalmy, automobiliuose būtini diržai, ir jų naudojimas, ir kt. Kad būtų galima nustumti į tolimesnę žmogaus amžių, sulėtinti ar sušvelninti Alzheimer ligą, dr. Snowdon, Markesberg kaip ir M. Albert pabrėžia fizinį bei protinį darbą. Fizinį darbą ar sportą kiekvienas žino ir gali pasirinkti pagal savo norą, sąlygas ir galimybes. Smegenų darbas taip pat gali būti labai įvairus. Intelektualiai turi stengtis palaikyti savo intelektualinį išsilavinimą. Skaitymas turi būti dėmesingas, ne mechaniškas. Reikia stengtis perskaityti dalykus, prisiminti tuoj perskaitytus ir prisiminti juos po keletos dienų. Tas stiprina atmintį. Su giminėmis ar draugais diskusijos, pokalbiai, ekskursijos, kelionės, dalyvavimas ir darbas organizacijose, radijo ir televizijoje teikiamų klausimų ir problemų stebėjimas bei kritiškas apgalvojimas. Atmintį gerai palaiko žodžių surašymas, pvz., kėdė, stalas, žuvalas, dangus 40 ar daugiau žodžių ir jų ta patia eile mintyse atkartojimas. Kasdien kiti žodžiai. Eilėraščių išmokimas ir prisiminimas, šachmatai ir šaškėmis lošimas, kartomis, „Bridge“ lošimas. Tai vis priemonės smegenų darbui. Jų yra ir daugiau.

Dar tenka prisiminti smegenų maisto problemą. Smegenys ir jų maistas taip pat sunki problema. Yra žinoma, kad smegenyse yra angliavandenių, baltymų ir riebalų. Taip pat žinoma, kad yra smegenų kraujo barjeras. Bet nežinoma, kokių procentu angliavandenių, baltymų ir riebalų ir kokia forma tas barjeras į smegenis praleidžia. Kaip smegenys maitinasi, nėra žinoma. Tačiau žinoma, kad medžiagų pasikeitimai kraujyje smegenims turi reikšmės. Britų mokslininkai rado, kad kai kuriuose smegenų sutrikimuose ir vaikų atsilikimų atvejuose kraujyje yra sumažinta folinės rūgšties. Jie mano, kad folinė rūgštis smegenims daug reikšima. Pastebėta, kad „low density lipoprotein“ kraujyje sumažėjus, padidėja depresija, atsiranda baimės jausmas, pablogėja nuotaika ir paryškėja savižudybės jausmai.

Pastebėta, kad geras cholesterolis kraujyje ir smegenis ir atmintį taip pat veikia teigiamai. Geras cholesterolis yra augaliniuose riebaluose. Folinė rūgštis yra B komplekse, daržovėse ir vaisiuose. Turint galvoje smegenis, maistas turi būti balansuotas. Reikia vengti kraštutinumų.

Žmogaus gyvenimo amžius ilgėja, senų žmonių skaičius didėja. Demencija – Alzheimer liga sergančių yra didžiausias procentas senyname amžiuje. 1999 m. Alzheimer liga mirusių buvo 44,536.

Visuomenė bei atskiri žmonės nuolat rūpinasi ir kalba apie širdies ligas, krūtis, prostatos, kitų organų vėžį. Laikas pradėti labiau rūpintis smegenų sutrikimais, atminties ir mentaliteto sumažėjimu ar pranykimu. Reikia rūpintis savo smegenimis. Turint 65–70 metų amžiaus, ypač jei šeimoje yra sirgusių Alzheimer ligą, patartina dažniau palaikyti ryšį su nervų ligų specialistu. Dabar jau yra vaistų, kurie sulėtina demencijos atsiradimą ir ją sušvelnina.

Audrius V. Plioplys. „Thoughts of ancestral religious rites“. Piliškiai, Lithuania.

Koncerto užsklandai

Kalbamės su Violetos Urmanos-Urmanavičiūtės koncerto ruošos komiteto pirminku Algiu Grigu.

—Rugsėjo 21-oji praeitis, o su ja ir iškiliųjų lietuvių tautos primadonos Violetos Urmanos-Urmanavičiūtės koncertas Čikagoje. Tik dar nenutilo kalbos apie šį nuostabų koncertą ir vis nuskamba klausimas: kaip atsitiko, kad Violeta Urmanavičiūtė atvyko koncertuoti lietuvių publikai?

—Pati Violeta Urmanavičiūtė pasakojo, jog į ją jau prieš trejetą, o gal kiek daugiau, metų kreipėsi net keturios organizacijos, prašydamos, kad sutiktų koncertuoti Čikagoje lietuviams ar apskritai Čikagos visuomenei. Ji anuomet atsisakė visiems prašiusiems, nes jos netenkino žmonių, kurie į ją kreipėsi, pageidavimai, reikalavimai ir apamai jų sąvoka, kas jinai yra — kokio kalibro, kokios klasės dainininkė. Prieš beveik dvejus metus JAV LB Kultūros tarybos pirmininkė Marija Remienė man skambino, klausdama, kaip reikėtų padaryti, kad Urmana-Urmanavičiūtė mums koncertuotų. Nors Kultūros taryba rengia daug įvairių renginių, bet toks koncertas būtų aukščiausios sėkmės pati viršūnė. Ji prašė manęs tarpininkauti, kad padėčiau toki užmojį įgyvendinti.

Aš sutikau. Susisiekiu su Violeta Urmanavičiūte, pasikalbėjau, tačiau tuo metu nebuvo padaryta jokių galutinių sprendimų. Sutarėm, kad vėl pakalbėsime po kokių šešių mėnesių.

Prabėgus maždaug pusmečiui, vėl susitikom ir maždaug priėjom išvados, kad toks dalykas gali įvykti. Tačiau, aišku, tokios klasės dainininkei yra reikalingi įvairiausi reikalavimai, kurie turi būti patenkinti.

Ji sutiko koncertuoti JAV LB Kultūros tarybos ruošiamame koncerte su nustatytomis sąlygomis, kad dainuos su simfoniniu orkestru. Buvo diskutuojama, kas tam orkestrui diriguos, kokios sudėties bus orkestras, iš kur jis bus sudarytas. V. Urmanavičiūtė sutiko dainuoti, diriguojant Alvydai Vasaičiui. Buvo pažadėta, kad orkestras bus aukšto lygio, daugiausia iš Lyric Operos orkestrantų sudėties.

Pernai rugpjūčio 31 d. V. Urmanavičiūtė dainavo su Sergiejum Larinu. Teko būti tame koncerte. Po to susitikom, aš jau turėjau paruoštą sutartį — rytojaus dieną V. Urmanavičiūtė atvažiuo pas mus į namus Vilniuje, turėjom ilgesnį pokalbį ir ji pasirašė sutartį.

Aišku, tuoj pat gerą žinią, kad koncertas įvyks, pranešiau M. Remienei. Data buvo nustatyta pačios Violetos Urmanos, nes tik rugsėjo 21 d. ji buvo laisva — užuot pratęsusi savo atostogas, sutiko dainuoti lietuvių publikai Čikagoje.

—Kaip buvo sudarytas koncerto repertuaras?

—Kultūros tarybos pirmininkė pageidavo, kad būtų lietuviškų dainų. Bet reikia suprasti, kad V. Urmana „dainų“ nedainuoja, nes yra operos solistė, todėl kartu su Violeta susėdome ir peržiūrėjome, visų pirma, koks repertuaras ją tenkino (niekas solistei negali paaikškinti, ką ji turi dainuoti).

Praslinkus porai savaitių, toliau deriname repertuarą. Beveik viską, ko ji prašė, ką

siūlė ir sutiko dainuoti, įtraukė į repertuarą. Kai kurie žmonės dabar kalba, kad solistė per mažai dainavo. Visgi, ką ji koncerte dainavo, buvo lygu atidainuoti dvi operas be sustojimo! Vadinasi, repertuaro svaris, atlikimas buvo tiek sunkus, kad atitiko be pertraukos atidainuotoms dviem operoms.

Kad solistė galėtų nors truputėlį atsikvėpti, buvo sutarta, jog bus orkestriniai intarpai, ką, aišku, suderinom su A. Vasaičiu. Taip ir buvo sudarytas koncerto repertuaras.

—Kodėl koncertui pasirinkta Morton gimnazijos auditorija, o ne kuri nors prestižinė salė Čikagos miesto centre?

—Čia labai įdomus klausimas! Visuomet yra piktų žmonių, kurie mėgsta sakyti: o, jeigu būtų buvę Orchestra Hall, būčiau davęs 500 dol. auką, bet koncertą ruošė Morton auditorijoje... Atsakysiu labai trumpai ir aiškiai: biudžetas Orchestra Hall būtų mažiausiai buvęs 180 tūkstančių dolerių ir bilietų kainos ne mažesnės, kaip pradedant su 140 dol. Jeigu žmonės dar vis priekaištuoja, kad buvo brangūs koncerto bilietai, tai

nesupranta paties įvykio: kas atlieka koncertą.

Kai Violetai Urmanai pasiūlė Morton auditoriją (tikrai tai įdomi, didelė salė, akustikos atžvilgiu trūkumų neturi), ji sutiko dainuoti Morton auditorijoje. Jau anksčiau buvo stebėjusi vieną Lietuvių operos repeticiją, tą salę žinojo, ta pačia proga matė ir Alvydą Vasaitį diriguojant, tad nedvejodama sutiko su ta patalpa. Dar turiu pridėti prie auditorijos...

Ją lydintis jos sužadėtinis Alfredo, pirmą kartą pamatęs salę, kai uždegė šviesas, sako, „čia klasika!“ Taip pasakė žmogus, kuris dainuoja La Scala operoje. Lygiai taip ir Violetai Urmanavičiūtei salė visiškai tiko ir ji buvo patenkinta koncerto vieta.

—O kodėl solistę lydėjo simfoninis orkestras? Juk tai taip pat kainavo nemažai pinigų.

—Labai keista, kad žmonės apskritai gali galvoti: atvažiuos solistas ar solistė dainuoti tik su fortepijono palyda. Violeta Urmana yra pasaulinio lygio solistė, žvaigždė, pačioje karjeros viršūnėje, ir vis dar kyla aukštyn. Su fortepijonu nesukurtų įspūdžio.

Su fortepijonu galima „lyderius“ dainuoti, ne operų arijas, kurias Violeta taip nuostabiai atlieka. Nežinau, ar šiandien pasaulio scenoje yra geresnių solisčių.

Nedideleje saleje, nedideliame publikos būriui galbūt galėtų dainuoti ir su fortepijonu, bet ne tokio dydžio auditorijoje.

—Kadangi Kultūros tarybos pirmininkė pakvietė Jus vadovauti komitetui, kuris ruošė koncertą, kaip tas komitetas buvo sudarytas?

—Komitetą aptarėme kartu su Marija Remiene, kas turėtų jame dalyvauti.

Daugumą komiteto narių sudarė jaunesnio amžiaus žmonės — ta vadinamoji vidutinė mūsų karta, kuri labai reikalinga tokiems renginiams organizuoti. Kalbant apie komitetą, aš negaliu nepasakyti, kokį didelį darbą atliko Irena Kriauceliūnienė. Jai lenkiu galvą ir komiteto vardu tariu nuoširdų ačiū. Jai teko nepaprastai sunki ir sudėtinga našta, kurią I. Kriauceliūnienė pakėlė ir savo pasiimta darbą puikiai atliko.

—Pakalbėkime apie finansus. Ruošiant tokio masto renginį, be abejo, susiduriama su finansų problema. Kaip buvo stengiamasi surinkti lėšų išlaidoms padengti?

—Čia klausimas labai geras. Aš į lietuvių politiką nesikišu, nieko nenoriu kritikuoti: nei organizacijų, nei fondų, nei nieko, bet esu, pavyzdžiui, įsitikinęs tuo faktu, ne vien čia, bet ir Lietuvoje, kad, jeigu nori ką nors suorganizuoti, sugebėk pats ir finansus surinkti. Matau ir girdžiu, kad buvo daug piktų žmonių — kitaip aš jų negaliu pavadinti — kurie linkėjo, kad koncertas būtų su nuostoliais, kad nepasisektų, kad neįvyktų, bet ėmėms visi darbo. Dauguma komiteto narių buvo ir mecenatai, davę po 500 dol. ar daugiau. Panaudojome savo pazintis, į tą darbą įtraukėme naujus žmones, naujus verslininkus. Kai kurie nebuvo net programoje pažymėti, nes vėliau atėjo. Nepradėsiu jų visų vardinti, bet atėjo žmonės, pilni entuziazmo, ne vien tik su finansais, bet tiesiog klausė: kaip galime padėti, kad koncertas sėkmingai įvyktų? Tame tarpe buvo prof. Aldona Mogenytė-Walker su savo vyru, prof. Ron Walker. Labai didelį darbą atliko Sylvia Foti (Kučėnaitė), reklamuodama koncertą amerikiečių spaudoje. Buvo labai svarbu ir finansams labai padėjo ypač vaizdinga ir tikrai šį kartą veiksminga reklama *Draugo* dienraštyje. Be abejo, komitetas už tai yra labai dėkingas.

Po sėkmingo koncerto, įvykusio rugsėjo 21 d. Iš kairės: Irena Kriauceliūnienė, solistė V. Urmanavičiūtė, jos sužadėtinis Alfredo Nigro ir Vanda Gvildienė.

Morton auditorijos scenoje: Alvydas Vasaitis ir Violeta Urmanavičiūtė su simfoniniu orkestru.

Viską susumavus, tiems blogio linkėtojams, kurie klausinėjo, kas skolas apmokės, turiu trumpą žinutę: galite ramiai užmigti, mokėti nieko nereikės. Ne tik tai visos sąskaitos apmokėtos, bet liko ir pelno. Ir čia dedu ne tik tašką, bet tiesiog šauktuką!

—Pastebėjome, kad ir aukotojų tarpe, ir auditorijoje koncerto metu buvo daug jaunesnės kartos žmonių, ypač čia gimusių ir augusių. Kaip juos pasiekėte?

—Labai paprastai. Reikia su žmonėmis bendrauti, neužsidaryti vis tame pačiame rate, bet žiūrėti į ateitį, į perspektyvas, ką reikėtų padaryti, kad ir ateityje būtų galima į tokius žmones kreiptis. Be to, žmonės, į kuriuos kreipėmės, tikrai nei vienas neatsisakė padėti. Ir man būnant Lietuvoje, ten taip pat turiu gerų pažįstamų, kurie nevenge padėti finansiniai ar skelbimais, ar aukomis. Kitaip pasakius, ieškojom jaunesnių žmonių, kurie suprant, kad mums išlaikyti tokio lygio kultūrą reikalinga jų parama ir jie neatsisakė tos paramos suteikti.

—Apie šį koncertą buvo daug įvairių komentarų. Be abejo, daug jų ir Jūs girdėjote. Koks būtų Jūsų atsakymas tiems „komentatoriams“?

—Ką gali jiems pasakyti? Baikime būti piktais žmonėmis, eikime į bendrą darbą, duokime, ką kiekvienas sugebame — ar tai bus finansiniai, ar darbo įnašai, baikime piktinaudžiauti, linkėti blogo, nes, jeigu kartu dirbsime, mes galėsime daug pasiekti.

Negaliu praleisti fakto, kad labai visi domėjosi Urmanavičiūtės honoraru. Tame tarpe buvo ir Vytautas Radžius, ilgametis Lietuvos operos Čikagoje pirmininkas, kurį labai gerai pažįstu. Tai jis tiesiog primygtinai klausinėjo, koks yra Urmanavičiūtės honoraras. Kai jis vadovavo Lietuvos operai, V. Radžius kviestųjų solistų honorarus laikė didžiausioje paslapyje. Tegul ir šis solistės honoraras lieka paslaptis... Visgi žinokime vieną dalyką: Violeta Urmanavičiūtė ne tik davė mums didelę dvasinę šventę, bet ir padarė taip, kad mums ir finansiniai buvo priimtina, ir viskas pasibaigė be nuostolio.

—Ar amerikiečių žiniasklaidoje buvo pakankamai reklamos šiam koncertui?

—Reklamos buvo ne tik užtektingai, bet labai daug. Ir abudu didieji Čikagos dienraščiai *Chicago Tribune* bei *Chicago Sun-Times*, ir vietiniai priemiesčių bei apylinkių (iš kur daug publikos ateina) laikraščiai paminėjo šį koncertą, spausdino V. Urmanavičiūtės fotografijas net per pusę lapo, aprašė. WFMT radijo stotis transliavo V. Urmanavičiūtės dainuotą ariją ir plačiai

skelbė koncertą. Tų reklamų spaudoje ir radijuje deka, koncertą atsilankė apie 5–6 šimtai amerikiečių. Iš viso publikos saleje buvo 1,972.

—O dabar — grynai mūsų skaitytojų smalsumo dėlei. Šiame pokalbyje paminėtas V. Urmanavičiūtės sužadėtinis Alfredo. Ar galite šiek tiek ir apie jį papasakoti?

—Alfredo, italas, jaunas solistas, lyrinis tenoras, dainuoja La Scala operoj, dar ne pagrindines roles, bet yra vienas iš R. Muti mėgstamų solistų.

Jis dabar dirba kartu su Violeta ir turi gerą mokytoją, ruošiasi Plácido Domingo konkursui, kurį, mano nuomone, laimės.

Tegaliu pasakyti, kad Violeta ir Alfredo yra susiziedavę, o ką ateitis atneš, sunku dabar numatyti. Šiuo metu Alfredo V. Urmanavičiūtę lydi, labai įdomus žmogus, labai linksmas, šiltas ir visą laiką kalba itališkai (vos kelis žodžius moka lietuviškai).

—Labai ačiū už pokalbį.

Kalbėjosi

Danutė Bindokienė

Koncerto ruošos komiteto pirm. Algis Grigas su soliste Violeta Urmanavičiūte.

Galerijos naujienos

Sėdžiu svyruojančiam traukiny pakeliui iš Detroito priemiesčio į Čikagos. Važiuoju pertvarkyti Dainos Pakalniškienės Best Art Shop galeriją rudenii. Užsimojau bekeliaujant pranešti paskutines galerijos naujienas, bet nelengva man akis nutraukti nuo besikeičiančio ankstyvo rudens peizažo traukinio lango rėmuose. Galerijoje dail. Miliūno pastelės sukelia panašius jausmus. Akimirka, ir dingsta gelsvais, rausvais taškeliais krūmas, primenantis Ivanauskaitės linoraižius. Prabėga paslaptinis miškas, o mintyse dar matau Zirnitės turtinius grafikos tankumynus. Bėga gyvenimas, taip kaip mano dešinėje peizažas, bet dailininkų deka mums suteikta proga į jį giliau pažvelgti.

Nesistebiu, kad kaip tik išvalgaus charakterio, Amerikoje gimusių, bet lietuvišką širdį turinčių, Dainą, prieš 4 metus traukė stiprus jausmas kaupti ir pasauliui pristatyti savo šaknų žemės dailininkų kūrybą internetinėje galerijoje. Prieš dvejus metus įkūrė ir saloninę galeriją savo gyvenamam mieste, Naperville, IL.

Stengdamasi prisijaukinti amerikiečius pirkejus, kartu su lietuvišku menu, Daina pridėjo amerikiečių darbų. Ieško būdo verstis vien lietuvių menu, šią vasarą jos užsimojimai išsiplėtė dar toliau. Užmezgus ryšį su Vilniuje veikiančia bendrove „Lietuvaitė“, kurioje gaminamos atvirutės iš džiovintų gėlių, Kauno stiklo studija „Di-

centra“, kurioje gaminama stiklinės gėlės, ir jau daugelį metų Lietuvoje gintaro juvelyrą gaminančią Kundrotavičių šeima, Daina žengia pirmomis didmeninės prekybos žingsniais. Išleidus tų prekių katalogą, prieš 2 mėnesius, Daina dalyvavo Čikagos Merchandise Mart Beckman's Gift Show, kurio metu iš visos Amerikos suvažiavo prekybininkai ir iš įvairių parduotuvių bei galerijų pirkėjai. Daina džiaugiasi labai gerai pasisekusia didmeninės prekybos pradžia (užsakovų tarpe – Marshall Field's parduotuvė), ir turi vilčių, kad ilgainiui galerija galės verstis vien lietuvių menininkų kūryba. Šalia viso to, pereitą vasarą, Daina įsteigė Best Art Shop galerijos padalinį – LTFine Art, kurio tikslas: eksponuoti lietuvių dailių meną kitose amerikiečių galerijose bei viešose vietose. Ligi šiol per LTFineArt lietuvių menas puošė sienas Ann Arbor, Michigan, Main Street randamoje „Bistro“ ir daugiau kaip pusę metų buvo parduodamas toje pačioje gatvėje „FORMA“ galerijoje.

Ne vien dailininkų, bet ir tokių jų rėmėjų, kaip Daina, deka gyvenimo traukinys sustoja, kad galėtumėm sąmoningiau įvertinti kelionę...

Best Art Shop Gallery yra 4 W. Jefferson, Naperville, IL. Tel.: 630-548-4003. Rudens val.: pirm., antr., penkt. 11-5:30 v. p.p. 11-7 v. p.p., šešt. 10-5:30 v. p.p. www.bestartshop.com.

Taura